

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ –
ОДНА З ФОРМ БОРОТЬБИ ЗА ЗМІЦНЕННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ І ПРАВОПОРЯДКУ
У ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАННЯХ УКРАЇНИ**

М.І. Карпенко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»,
полковник юстиції запасу*

Постановка проблеми. Кожен злочин, як і будь-яке інше явище об'єктивної дійсності, індивідуальний і неповторний, тому його розслідування відрізняється специфічними індивідуальними рисами. Разом з тим у кожному військовому злочині та способах розслідування зустрічаються ознаки, що повторюються. Саме ці ознаки є основою для визначення і розробки типових прийомів досудового розслідування як у цілому, так і щодо подібних за криміналістичною характеристикою злочинів.

Розслідування військових злочинів (злочинів проти встановленого порядку несення військової служби) – одна з форм боротьби за зміцнення військової дисципліни і правопорядку у Збройних силах та інших, утворених відповідно до законів України, військових формуваннях. Воно покликане забезпечувати швидке і повне розкриття кожного вчиненого військового злочину, викриття винних і вірне застосування закону до них, встановлення завданої злочинцем шкоди і вживання заходів щодо його ліквідації. Крім того, в процесі досудового розслідування встановлюються причини й умови, що сприяли здійсненню злочину, і вживаються заходи щодо їх ліквідації. Таким чином, досудове розслідування виконує двоєдине завдання боротьби зі злочинністю – створює умови для вірного застосування закону щодо конкретного правопорушника і виконує функцію загального попередження, запобігання правопорушенням.

Досудове розслідування військових злочинів сприяє також правовому вихованню військовослужбовців. Свідки, потерпілі, підозрювані й обвинувачені на допитах і при провадженні інших слідчих (розшукових) дій безпосередньо і конкретно пізнають норми кримінального і кримінального процесуального права, переконуються в тому, що за кожну протизаконну дію неминуче настане відповідальність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням щодо проведення досудового розслідування військових злочинів приділяється певна увага окре-

мими вченими за часів незалежності України, зокрема: А.А. Бабичем [1, с. 28-29; 2, с. 14-15], В.С. Давиденком [3; 4, с. 262-265], А.Воеводою [5, с. 265], І.О. Папушою [6, с. 431-435] та іншими. Разом з тим, на думку автора цієї статті, зазначених досліджень недостатньо, оскільки вони, в основному, носять фрагментарний характер. Між тим проблематика проведення досудового розслідування військових злочинів потребує системного, комплексного і подальшого дослідження.

Мета цієї статті якраз і полягає в подальшому з'ясуванні і дослідженні цих питань.

Основні результати дослідження. Досудове розслідування військових злочинів проводиться за умови неухильного дотримання всіх процесуальних норм. Тільки за суворого дотримання законності можуть бути виконані завдання розслідування військових злочинів.

Знання слідчим способів вчинення і приховування злочину, характеру слідів, та їх місцезнаходження дозволить йому розробити таку систему слідчих версій, яка дасть слідству необхідний напрямок, допоможе з успіхом вирішити, як шукати сліди, яким чином виявити і зафіксувати, а також окреслити коло осіб, підозрюваних у вчиненні злочину.

Таким чином, спосіб (механізм) вчинення і приховування злочину – це база для побудови слідчих версій і планування досудового розслідування в кримінальному провадженні (кримінальній справі).

Встановлення точного часу і місця вчинення злочину надає слідчому можливості цілеспрямовано вести пошук слідів на місці події, організувати розшук злочинця, виявити необхідних свідків, перевірити алібі підозрюваного, оцінити всю сукупність доказів.

Знаючи типovu для військових злочинів характеристику особи злочинця, маючи конкретні дані про спосіб, місце, час та інші обставини вчинення злочину, слідчий отримує можливість висунути обґрунтовані версії щодо учасників злочину, мотивів та цілей їхньої протиправної поведінки. Велику допомогу слідчому в цій аналітичній роботі надають криміналістичні ознаки, носіями яких можуть бути підозрювані особи.

До першої групи таких важливих у криміналістичному плані ознак, про які стає відомо слідчому, можливо віднести якості особи, які виявляються в її зовнішності, в особливих прикметах, особливостях її поведінки, мови, характеру. До другої групи криміналістичних ознак належать ті, яких особа набуває внаслідок вчинення злочину. Це тілесні ушкодження, сліди-накладення від об'єктів, з якими був у контакті злочинець на місці події, пошкодження його одягу тощо.

У кожному конкретному випадку поєднання таких ознак через дію об'єктивних та суб'єктивних факторів, своєчасне встановлення і подальший аналіз цих ознак допомагає слідчому звузити коло осіб, яких належить перевірити у зв'язку з підозрою в причетності їх до вчинення злочину, перевірити алібі і виявити особу, яка вчинила злочин.

У випадках, коли особу, яка вчинила злочин, встановлено, слід приділити достатньо уваги таким питанням, як мотив вчинення, мета злочину, при-

чини його вчинення. У зв'язку з цим особливе значення для успішного розслідування кримінальної справи має знання слідчим статутів Збройних Сил України, які регламентують, зокрема, правове положення військовослужбовців, характер їх взаємовідносин під час військової служби, обсяг прав і обов'язків.

Виходячи з отриманої інформації про злочин, предмет доказування слідчої ситуації, враховуючи криміналістичну характеристику злочину, слідчий висуває конкретні версії в кримінальній справі: про подію, про осіб, які вчинили злочин, про його причини. Характер первинної інформації в справі дає слідчому можливість побудувати систему слідчих версій, обрати напрям розслідування, а також намітити першочергові слідчі (розшукові) дії і послідовність їх провадження. Таким чином, планування, як метод організованого провадження досудового розслідування, це обумовлене матеріалами кримінальної справи визначення шляхів і засобів, за допомогою яких необхідно розкрити злочин, викрити злочинця, з'ясувати причини й умови, які сприяли вчиненню злочину.

Складений на початку розслідування план не може передбачити весь комплекс слідчих (слідчих (розшукових) дій) і оперативно-розшукових дій (негласних слідчих (розшукових) дій), необхідних для кримінального провадження у справі загалом. Інформація, отримана в результаті провадження першочергових слідчих дій, може змінити шляхи і перспективи розслідування.

У зв'язку з цим письмовий план необхідно скласти на визначений період. Після реалізації наміченого плану й оцінки отриманих даних у сукупності з отриманими раніше необхідно спланувати наступний етап розслідування, і так до того моменту, поки його не буде завершено.

Питання, які підлягають з'ясуванню в процесі досудового розслідування, слідчому необхідно визначити до провадження слідчих (розшукових) дій.

Тверде знання предмету доказування дозволить цілеспрямовано провадити кожну слідчу дію і розслідування в цілому, що сприяє повному, швидкому розслідуванню, а також вірній кваліфікації військового злочину.

Предмет доказування в загальному вигляді визначений у ст. 91 КПК України 2012 р. (ст. 64 КПК України 1960 р.). За кожною кримінальною справою доказуванню підлягають:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), який військовий злочин вчинено, де, коли, як тощо;

2) винність підозрюваного (обвинуваченого) у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) також інші обставини, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого);

7) обставини, що сприяли вчиненню військового злочину.

Але за конкретною кримінальною справою предмет доказування може бути розширено, до нього можуть бути включені інші питання, необхідність з'ясування яких впливає з індивідуальних особливостей військового злочину, що розслідується.

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [7, с. 43].

Однією з особливостей розслідування військових злочинів є те, що під час доказування доводиться допитувати начальників та їхніх підлеглих, старших і молодших. Це накладає на слідчого обов'язок суворого дотримання під час розслідування воїнського такту, щоб не завдати шкоди військовій дисципліні у військовій частині, підрозділі, не підірвати авторитет командира і начальника.

Планування розслідування – це один із наукових методів організації роботи слідчого. Воно дозволяє проводити розслідування цілеспрямовано, проводити слідчі дії в логічній послідовності, економити сили й засоби, скоротити строки розслідування і найкоротшим шляхом встановити істину в кримінальній справі.

Досудове розслідування від початку й до кінця повинно проводитися за планом. Допускають помилку ті слідчі, які шкодують часу на продумування плану розслідування. Практика показує, що на розслідування, яке проводилося за планом, витрачається менше часу, і якість цього розслідування вища.

Кримінальний процесуальний кодекс передбачає використання слідчим допомоги громадськості для розкриття злочинів і для розшуку осіб, що їх вчинили, а також для виявлення і ліквідації причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів.

Специфіка військового колективу вимагає від слідчого знання особливостей військового колективу, його психології.

Форми і методи залучення армійської і флотської громадськості до розслідування різні. Вони залежать від виду військового злочину й особливостей конкретної кримінальної справи.

Але зустрічаються випадки, коли в ході розслідування військових злочинів слідчий може зустрітися з таким негативним явищем, як кругова порука. Військовослужбовці, що пов'язані в круговій поруці, взаємно виправдовують свою протиправну поведінку, заперечують участь один одного у вчиненні військового злочину, дають задалегідь неправдиві свідчення.

Зафіксувавши наявність кругової поруки, слідчий вживає заходів щодо її подолання, ліквідації її негативного впливу на хід і результати розслідування. Багато при цьому залежить від особливостей військового злочину, що роз-

слідється, стану виховної роботи і військової дисципліни у військовій частині, підрозділі.

Головне в боротьбі з військовими злочинами – це їх запобігання (попередження, профілактика), і в цій роботі неабияка роль відводиться органам юстиції. Дієвість профілактичної роботи підвищується, якщо вона спрямована на ліквідацію конкретних порушень встановленого порядку несення або проходження військової служби та інших обставин, що сприяли правопорушенням.

У кожній справі слідчий зобов'язаний встановлювати, які приписи закону порушено, ким порушено і чому їх було порушено. Причини й умови, які сприяли здійсненню військових злочинів, встановлюються впродовж усього розслідування, під час проведення кожної слідчої дії.

Висновки. Таким чином, важливість проведення досудового розслідування військових злочинів, передбачених розділом XIX Особливої частини Кримінального кодексу України, полягає не лише в об'єктивному, всебічному, фаховому встановленні всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, що допомагає встановленню і притягненню до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили військові злочини, але і сприяє їх запобіганню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабич А.А.* Особливості провадження дізнання та досудового слідства військових злочинів у Збройних Силах України // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики», присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 28 жовтня 2011 року). – Одеса : Фенікс, 2011. – Кн. 2. – 424 с.

2. *Бабич А.А.* Проблемні питання розслідування військових злочинів у Збройних силах України // Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь – Алушта / [відпов. ред. М.А. Михайлов, Т.В. Омельченко]; Таврійський нац. ун-т імені В.І. Вернадського. – Сімферополь : ДІАЙПІ, 2013. – 185 с.

3. *Давиденко В.С.* Розслідування насильницьких злочинів, вчинених військовослужбовцями: проблеми тактики та методики: Монографія. – К. : Атіка, 2010. – 272 с.

4. *Давиденко В.С.* Наукове забезпечення розслідування військових злочинів в Україні // Криміналістика XXI ст.: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010. – 832 с.

5. *Воевода А.* Основні положення методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил водіння або експлуатації військових машин // Криміналістика XXI ст.: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010. – 832 с.

6. *Папуша І.О.* Проблеми формування криміналістичної характеристики викрадення військового майна, що вчиняється службовими особами // Криміналістика XXI ст.: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010. – 832 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

Карпенко М.І. Розслідування військових злочинів – одна з форм боротьби за зміцнення військової дисципліни і правопорядку у військових формуваннях України

У статті розглядаються питання важливості об'єктивного, всебічного, фахового проведення досудового розслідування військових злочинів з метою притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за їх вчинення та попередження правопорушень у військових формуваннях України.

Ключові слова: досудове розслідування, військові злочини, запобігання правопорушень.

Карпенко Н.И. Расследование воинских преступлений – одна из форм борьбы за укрепление воинской дисциплины и правопорядка в воинских формированиях Украины

В статье рассматриваются вопросы важности объективного, всестороннего, профессионального проведения досудебного расследования воинских преступлений с целью привлечения виновных лиц к уголовной ответственности за их совершение и предупреждению правонарушений в военных формированиях Украины.

Ключевые слова: досудебное расследование, воинские преступления, предотвращение правонарушений.

Karpenko N. An investigation of war crimes – one of the forms of struggle for strengthening military discipline and order in military formations of Ukraine

The article discusses the importance of objective, comprehensive, professional pre-trial investigation of war crimes, prosecute those individuals criminally responsible for these acts, and the prevention of crime in the military formations of Ukraine.

Keywords: pre-trial investigation of war crimes, prevent crimes.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2013.